

Uygur Türkleri Üzerinde Dijital Gözetim*

Haldun Narmanlıoğlu**

Tuğçe İyigüngör***

Öz

Çin Halk Cumhuriyeti tarafından Doğu Türkistan üzerinde kurulan baskıcı yönetimin en önemli unsurları arasında dijital gözetim teknolojileri bulunmaktadır. Çalışmanın amacı Çin'in sahip olduğu teknoloji yoluyla Uygurlar üzerinde kurduğu dijital gözetimin ortaya konulmasıdır. Gözetimin ardında yatan felsefi ve ideolojik faktörlerin neler olduğu yine çalışmanın soruları arasındadır. Bu çerçevede Çin'in tarihi olarak ötekine bakışı ile Çinli olmayan milletleri yönetme politikaları ve Çin tarzı özerk yönetim anlayışı ele alınmıştır. Daha sonra sosyal düzen, devlete itaat ve hiyerarşi gibi prensiplere dayanan Konfüçyüsçü anlayışla kurulmuş dijital gözetim sistemi incelenmiştir. Bu amaçla Çin'in gözetleme odaklı teknolojik alt yapısı üzerine yapılmış akademik çalışmalar ve sivil toplum kuruluşlarının raporları taranmıştır. Çin hükümeti tarafından dünya kamuoyuna yapılan açıklamalar ile medyaya yansımış haber ve yorumlar incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre dijital gözetim Çin'in Uygur politikasındaki en önemli araçlardan biridir. Doğu Türkistan, dijital gözetim yoluyla bir açık hava hapishanesine çevrilmiş, Uygurlara kendi kimliklerini yaşayabilecekleri serbest bir alan bırakılmamıştır.

Anahtar Kelimeler

Çin Halk Cumhuriyeti, Uygurlar, Sosyal Kredi Sistemi, dijital gözetim, panoptikon, akışkan gözetim.

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2020 yılında tamamlanan "Kapalı Yönetim Biçimlerinde Siber Gözetim: Çin Örneği" isimli yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Geliş Tarihi: 17 Ağustos 2020 – Kabul Tarihi: 11 Kasım 2021

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Narmanlıoğlu, Haldun, ve Tuğçe İyigüngör. "Uygur Türkleri Üzerinde Dijital Gözetim." *bilig*, no. 102, 2022, ss. 119-146.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü – İstanbul/Türkiye
ORCID: 0000-0001-5137-8407
hnarmanli@hotmail.com

*** Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü – Bolu/Türkiye
ORCID: 0000-0001-7431-3403
tugce.iyigunгор@ibu.edu.tr

Giriş

Gözetim, tarih boyunca iktidar sahiplerinin toplumsal disiplini sağlayarak otoritelerini sürdürebilmeleri için vazgeçilmez bir kontrol aracı olmuştur. Gözetim sosyal bilimlerde panoptikon kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Panoptikon anlayışında gözetleyen iktidar fiziki unsurlarıyla görünmezken bireyler her zaman gözetlendikleri duygusuna sahiptir. Panoptikonda modern devlet otoritesi gözetim yoluyla psikolojik olarak dayatılmaktadır. Gelişen dijital teknolojilerle birlikte baskıcı devletlerin panoptikon uygulamaları oldukça gelişmiştir.

Dijital gözetim yoluyla kurulan otorite günümüzde en dramatik ve yoğun bir biçimde Çin'in Doğu Türkistan politikasında görölmektedir. Çalışmanın amacı Çin'in sahip olduğu teknolojiler yoluyla Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurlar üzerinde kurduğu dijital gözetimin ortaya konulmasıdır. Gözetimin nasıl ve hangi araçlar yardımıyla yapıldığı çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

Bunun yanında gözetimin ardında yatan felsefi ve ideolojik faktörlerin neler olduğu soruları yine bu çalışmanın konuları arasındadır. Çünkü Çin'in bölge insanı üzerinde uygulamış olduğu baskıcı gözetim yalnız teknolojik güç çerçevesinde anlaşılabilir. Çin'in, kökleri binlerce yıl öncesine uzanan kültürel ve politik merkeziliği Doğu Türkistan üzerindeki gözetimin tarihi alt yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada öncelikle Çin'in *ötekilere* bakışı, Çinileştirme politikaları ve günümüzde Çin Komünist Partisi (ÇKP) tarafından da sahiplenilen Konfüçyüsçü düşünce ele alınmıştır.

Ardından Çin'in sahip olduğu dijital gözetim gücü ele alınarak 2014 yılında uygulamaya konan Sosyal Kredi Sistemi incelenmiştir. Çalışmanın esas araştırma bölümünde ise Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki baskıcı politikalarının dijital teknolojilerle birlikte ulaştığı boyut ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma eleştirel nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Eleştirel nitel araştırmada bir sistem organize edilirken kimin çıkarlarına hizmet edildiği sorusu merkeze alınmaktadır. “Eleştirel nitel araştırma, güç ilişkilerinin nasıl bir grubun çıkarlarını artırırken diğerlerininkini baskı altına aldığını irdelemektedir” (Merriam 34). Bu doğrultuda Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki

teknoloji temelli güç ilişkilerinin nasıl baskıcı devletin lehine işlerken Uygurların aleyhine işlediği incelenmiştir.

Uygurlar üzerindeki dijital gözetim uygulamalarının incelenmesi için tanımlayıcı/betimleyici araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Tanımlayıcı/betimleyici araştırma bir durumun, koşulun, örgütlü faaliyetin *ne olduğunu* tasvir ve tarif etmektir. Tarif edilecek/incelenecek durumu tanımlayan somut delillere dayanan bilgiler toplanır (Erdoğan 138). Çin Halk Cumhuriyeti'nde özellikle Doğu Türkistan üzerine saha araştırması yapmak oldukça güçtür. Kapalı bir yönetim biçiminde hele devlet güvenliği çerçevesinde tanımlanan gözetim olgusunun çalışılması neredeyse imkânsızdır. Literatürde yapılmış nitel araştırmalara bakıldığında özellikle derinlemesine mülakat gibi saha çalışmalarının Çin'de değil, Doğu Türkistan'dan ayrılmış insanlarla farklı ülkelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu zorluk nedeniyle çalışma belge taramaya dayalı bir tanımlayıcı/betimleyici araştırma olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan üzerinde yaptığı dijital gözetimle ilgili akademik çalışmalar, sivil toplum kuruluşlarına ait raporlar ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından dünya kamuoyuna yapılan açıklamalar ile medya haberleri taranarak bilgi toplanmıştır. Söz konusu bilgiler ışığında Uygurlar üzerindeki baskıcı dijital gözetimin nasıl gerçekleştirildiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Gözetim İdeolojisi Olarak Panoptikon

Panoptikon, Samuel Bentham tarafından 1786 yılında tasarlanan ünlü hapishane/ıslah evi modelinin adıdır. Panoptikon'un bir *gözetim ideolojisi* olarak kavramlaştırılması ise filozof olan kardeşi Jeremy Bentham tarafından yapılmıştır. Bu tasarım özünde *işe yaramayan işçilerin* disiplin altında çalışmasını sağlayacak bir ıslah projesidir. Panoptikon merkezi bir gözetleme kulesini çevreleyen hücrelerden oluşan, bütün mahkûmların aynı anda gözetlenebildiği dairesel bir yapıdır. Mahkûmlar kuledeki gardiyanlar tarafından her an gözetim altında tutulmaktadır. Kule içindeki gardiyanlar görünmese bile kulenin varlığı bir denetleme aracı olarak iş görür (Bentham vd. 23-77).

Panoptikon ideolojisinin önemli amaçlarından biri gözetimin bireyler tarafından kabullenilmesini sağlamaktır. Panoptikon insanlarda rıza mekanizması oluşturarak onları uysallaştırmaya çalışan bir modeldir. Panoptikon her ne kadar hapishane/ıslah evi modeli olsa da iktidarlar tarafından sağlık,

eğitim, sanayi gibi alanlarda denetim için uygulanmıştır. Bentham'a göre bu mekanizma ile ahlaksızlık cezalandırılabilir, şüpheliler gözetim altına alınabilir ve tembellelere iş yaptırılabilir (Lyon 63-65).

Panoptikon ilk kez Michel Foucault tarafından sosyal bilimlerin gündemine taşınarak genel bir ideoloji, bir yönetim anlayışı olarak ele alınmıştır. Foucault'a göre panoptikon, iktidarlara toplum üzerinde rahatlıkla hegemonya kurma imkânı sağlamaktadır. İktidar tarafından sürekli izlendiği bilincinde olan insanlar bir süre sonra bu durumu kabullenmektedir. Panoptikon esasında insan ruhunu hedef almaktadır. Bu mekanizmada ruh bedenin hapisanesidir (Foucault 36). İktidarlar tehlikeli gördükleri insanları bu yolla *yararlı yurttaşlara* dönüştürmeye çalışmaktadır.

Gözetimin Akışkanlaşması

Birçok düşünüre göre Foucault'nun modern gözetimi incelemek için kullandığı panoptikon yaklaşımı günümüzdeki durumu anlamak için yetersiz kalmıştır. Bauman ve Lyon bu noktada yeni bir kavramı literatüre kazandırmıştır: *Akışkan gözetim*. Günümüzde ulaşılan teknolojik imkânlarla gözetlenmek istenen insanları belirli mekânlarla hapsedme zorunluluğu ortadan kalkmaktadır.

Dijital gözetim çağında gardiyan yani iktidar tamamen ulaşılmaz (görünmez) hale gelmektedir (Bauman ve Lyon 23-26). Küreselleşen gözetim özellikle kameralarla kendini göstermektedir. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti gibi devletlerin de aralarında bulunduğu birçok otoriter yapı, güvenlik ve asayiş bahanesiyle benzer gözetim uygulamalarına başvurmaktadır.

Akışkan gözetimin gerçekteği en önemli alanlar arasında internet ve sosyal medya bulunmaktadır. İnsanlar sanal ortamda yaptıkları alışveriş, profil oluşturma gibi faaliyetlerle gönüllü olarak gözetime katılmaktadır. İnternet ortamındaki gözetim yalnız devletler eliyle değil özel şirketler vasıtasıyla da yürütölmektedir. Sanal ortamda kullanılan kredi kartları ve girilen tüm veriler Amazon, Facebook, Google gibi büyük şirketler tarafından takip edilerek kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıtlar daha sonra pazarlama ve satış stratejileri için kullanılmaktadır (Bauman ve Lyon 11-12). Akışkan gözetimde toplanan kişisel veriler mahremiyetin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda gözetim uygulamaları toplumsal bir sınıflandırma amacı içermektedir (Bauman ve Lyon 24).

Günümüzde Çin, gerek devlet gerek özel şirketler yoluyla ulaştığı dijital ilerleme sayesinde akışkan gözetimin önemli güçlerinden biri haline gelmiştir. Ancak Doğu Türkistan'da dijital teknolojilerle yapılan akışkan gözetimle yetinmeyen Çin'in kurduğu toplama kamplarında klasik panoptikon uygulamalarına da ağırlık verdiği bilinmektedir.

Çin'deki Baskıcı Gözetimin Felsefi Temelleri

Çin'in Doğu Türkistan'da uygulamış olduğu baskıcı dijital gözetimin derin kökleri Çin'in *ötekilerle* ilişkisinde bulunabilir. Çinliliğin kutsandığı ve ötekilerin aşağılandığı kültürel anlayış Çin tarihinin her döneminde görülmüştür. Farklılıklara tahammülsüzlük ve Çinli-barbar ayrımı (Karluk, Çinlilik 13, Yutang 16-226, Chen 37) keskin bir politik ve kültürel anlayıştır.

Yabancı kanların Çinlileştirerek kültürel varlığın sürdürülmesi Çin tarihinde temel bir politikadır. Çin geçmişinde Çinli olmayan güçler tarafından politik anlamda yıkıma uğratıldığında aynı politika devreye sokulmuştur. Çin'de hâkim olan Moğolların Çinlileştirilmesi bu politikanın en önemli örnekleri arasındadır. Bir başka örnek Çin'deki Yahudi topluluğudur. Çinleşen Yahudiler için domuz eti yememek sadece anılarda kalmıştır (Yutang 22-28). Çin'deki ırk söylemini inceleyen Dikötter'e (5) göre de Çin tahayyülü merkezdeki uygarlar ile çevredeki barbarlardan oluşan dar bir anlayışa dayanmaktadır.

Kültürel çeşitlilik, etnik farklılık Çin anlayışında hiçbir zaman hoş karşılanmamıştır. "Çinliliğin özünde var olan farkı dışlayan, farkın yaşamasına müsaade etmeyen, farklıya daima şüphe ile yaklaşan özelliği" (Karluk, *Çinlilik* 16) günümüzdeki Çin'de yaşayan ötekilere bakışın anlaşılması için önemlidir.

Çin'in ötekine bakışı yönetim felsefesinde de açıkça görülmektedir. Karluk (*Çinlilik* 62) günümüzde Çinli olmayan halklara yönelik uygulamaların anlaşılması için özellikle Çin tarzı bölgesel özerklik sisteminin ardında yatan felsefenin açığa çıkarılması gerektiğini belirtir. Bu yönetim felsefesinin en önemlilerinden biri Jimi olarak adlandırılan *Gem-Yular* sistemidir. Jimi Çinli olmayan millet ve topluluklara uygulanan kendine bağlama, bağımlı hale getirme ve denetimde tutma politikasıdır. Çinli olmayan millet ve topluluklar bir yandan sürekli denetlenip kontrol altında tutulurken, diğer yandan Çinlileştirme politikalarına maruz bırakılırlar. Günümüzde Doğu

Türkistan, Jimi felsefesinin bir devamı olarak gelişen teknolojilerle sürekli denetim ve gözetim altında tutulmaktadır. Öte yandan bölge halkı toplama kampları yoluyla asimile edilmeye çalışılmaktadır.

Gladney'e (19) göre de özerklik kelimesi Çin tarzı yönetimde çok başka anlam taşımaktadır. Normal özerklik anlayışında, vergi, doğum kontrolü, eğitim, yargı ve dini hayat gibi alanlarda yerel yönetimin daha fazla yetki sahibi olması gerekmektedir. Oysa Çin'de bu tür kontroller özerk yönetimlerin elinde değildir. Gerçek güç bölgeyi aktif bir biçimde gözetleyen ve kontrol eden Komünist Parti'nin elindedir. Mukherjee'ye (423) göre de Çin'deki özerklik anlayışında yerel yönetimlere sadece belirli kültürel alanlarda çok yüzeysel haklar tanınmaktadır.

Çin'in *ötekileri* yönetme felsefesinin temelinde Çinli olmayan bölgelerin Çin'e siyasi, ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan bağımlı hale getirilmesi fikri bulunmaktadır (Karluk, *Çinlilik* 44). Bu anlamda Çin'in yönetim felsefesi ile panoptikon ideolojisi uyum halindedir. Her iki anlayışta da insanlar gözetim ve denetim yoluyla psikolojik açıdan otoriteye bağımlı hale gelmeye zorlanmaktadır.

Dijital Gözetimde Konfüçyüsçü Anlayış

Çin tarzı dijital gözetimin diğer bir felsefi temeli Konfüçyüsçü anlayışta bulunabilir. Çinli olmayan halkların Çin kültürüyle homojenleştirilmesi ve bu yolla Çin ulusal kimliğinin oluşturulması Konfüçyüsçü veya Neo-Konfüçyüsçü düşünceye dayanmaktadır (Gladney 2). Karluk'a (*Çinlilik* 14) göre de "Esasında Konfüçyüsçü değerler ile gelişen veya pekiştirilen itaat kültürü ve farklılıklardan sakınma veya farkı tehdit olarak görme eğilimi kültürel çeşitliliğin uzun süre yaşamasını neredeyse imkânsız kılmıştır".

1980'lerden itibaren Konfüçyüsçü düşüncenin Çin'de gerek akademik gerek politik alanda yeniden önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Konfüçyüs bu dönemden itibaren tekrar Çin kültürünün sembolü olarak ele alınmıştır. Konfüçyüsçü düşüncenin yeniden doğuşu birkaç nedene bağlanabilir. Nedenlerden biri Marksist – Leninist – Maoçu devlet ideolojisinin yıkılma eğilimine karşı Çinli politikacıların ve entelektüellerin yeni bir ideolojik kaynak arayışındır. Diğer bir neden Çin halkının konsolide edilmesi ve kendilerine güvenin sağlanması düşüncesidir. Bir başka neden ise Konfüçyüsçü düşüncenin Çinli politikacılar tarafından küreselleşen dünyada hiye-

rarşik sosyal düzenin ve politik kontrolün sağlanması için bir mücadele aracı olarak görülmesidir (Li 5-6).

Konuya iletişim araçları açısından bakıldığında Çin'de Konfüçyüsçü düşünce-
nenin izleri klasik basın dönemine uzanmaktadır. Konfüçyüsçü kolektivizm
ve toplum değerleri Çin basın anlayışında önemli etkilere sahiptir. Devlet,
kontrol altında tuttuğu basın yoluyla Konfüçyüsçü sosyal düzenin sürdü-
rülmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle Çin'de basın, merkezî hiyerarşinin
bir parçası haline getirilmiştir. Gazeteciler için bireysel düşünceyi açıklamak
veya Batılı anlamda ayrı bir güç haline gelmek imkânsızdır. Çünkü bireysel
düşünce Konfüçyüsçü sosyal düzeni bozan bir tehlike olarak görülmektedir.
Çin'de basına yüklenen görev sosyal düzenin teşvik edilmesidir. Çin bası-
nında birden fazla gerçek yoktur, tek gerçek vardır: Devletin söylediği ya da
desteklediği gerçek (Winfield vd. 346-347).

Konfüçyüsçü anlayış, ÇKP'nin günümüz dijital gözetim politikalarında da
belirleyici rol oynamaktadır. Konfüçyüsçü düşünce ÇKP'nin internet orta-
mındaki sansür ve kontrolü meşru göstermek için kullandığı bir stratejiye
dönüşmüştür. ÇKP'nin en sevdiği Konfüçyüsçü prensiplerin başında sosyal
düzen, istikrar, sosyal sorumluluk, bağlılık, hiyerarşiyi kabullenme, aileye
ve devlete adanmışlık gelmektedir. ÇKP'nin sosyal düzeni koruma adına
internete müdahalesi bu düşünceye dayanmaktadır. Ülke merkezli birçok
özel kapitalist teknoloji şirketi de Çin'in bu politikasına alt yapı desteği ver-
mektedir. Bu felsefi temellerinden dolayı Çin'in internet politikası *kapita-
list, otoriter ve Konfüçyüsçü* olarak tanımlanabilir (Jiang 71-80).

Çin'de Gözetim Teknolojileri

Çin hükümeti, vatandaşlarının internetteki etkinliklerini izlemek, düzenle-
mek ve kontrol etmek amacıyla Çin Siber Uzay Dairesi'ni (The Cyberspace
Administration of China-CAC) kurmuştur (Roberts 106-107). Sosyal ve
siyasal konulara yönelik basit eleştiriler belirli bir noktaya kadar kabul edilse
de (MacKinnon 33) internette hükümet karşıtı söylemler üreten muhalifler
ve aktivistler gözaltına alınabilmektedir. Bunda Weibo ve WeChat gibi po-
püler sosyal medya uygulamalarının sürekli izlenmesinin katkısı bulunmak-
tadır (BBC *China Web Users*).

Uluslararası Af Örgütü raporuna göre Çin Halk Cumhuriyeti *milli güvenlik*
adı altında muhalif kesimleri, azınlıkları ve çalışanları teknolojinin verdiği

olanaklarla sürekli gözetim altında tutmaktadır (UAÖ 9). Çin hükümetinin denetim ve gözetim mekanizmasına ters düşecek şekilde hareket eden teknoloji şirketleri veya kurumlar baskıcı rejimin kurbanı olmuşlardır. Çin yönetimi, 2019 yılına kadar ülkede faaliyet gösteren birçok şirkete ait 700'ün üzerinde web sitesini ve 9.000'den fazla mobil uygulamayı rejim ideolojisiyle uyumlu olmadığı için yasaklamıştır (Bloomberg).

Çin hükümeti özellikle günlük hayatın izlenip kontrol altında tutulması için güvenlik kameralarına büyük önem vermektedir. IHS Markit Technology'nin yayınladığı rapora göre Çin'de 2015 yılında 210 milyon adet bulunan güvenlik kameraları sayısı 2018 yılında 349 milyona kadar yükselmiştir (Philippou). 2020 yılına gelindiğinde dünyada en çok güvenlik kamerası bulunan 10 şehirden 9'unun Çin'de olduğu belirlenmiştir. Verilere göre dünya çapındaki yaklaşık 770 milyon adet güvenlik kamerasının yüzde 54'ünün Çin'de bulunduğu tahmin edilmektedir. Dünyada en fazla güvenlik kamerası bulunan ilk 10 şehir listesi şöyledir (Bischoff):

- 1- Taiyuan (Çin) - 3.891.127 kişi için 465.255 kamera / Bin kişiye 119,57 kamera
- 2- Wuxi (Çin) - 3.256.020 kişi için 300.000 kamera / Bin kişiye 92,14 kamera
- 3- London (İngiltere) - 9.304.016 kişi için 627.727 kamera / Bin kişiye 67,47 kamera
- 4- Changsha (Çin) - 4.577.723 kişi için 260.000 kamera / Bin kişiye 56,80 kamera
- 5- Beijing (Çin) - 20.462.610 kişi için 1.150.000 kamera / Bin kişiye 56,20 kamera
- 6- Hangzhou (Çin) - 7.642.147 kişi için 400.000 kamera / Bin kişiye 52,34 kamera
- 7- Kunming (Çin) - 4.443.186 kişi için 200.000 kamera / Bin kişiye 45,01 kamera
- 8- Qingdao (Çin) - 5.619.977 kişi için 250.000 kamera / Bin kişiye 44,48 kamera
- 9- Xiamen (Çin) - 3.720.141 kişi için 150.000 kamera / Bin kişiye 40,32 kamera
- 10- Harbin (Çin) - 6.387.195 kişi için 250.000 kamera / Bin kişiye 39,14 kamera

Çin hükümeti, vatandaşlarının davranışlarını daha detaylı izleyebilmek için gelişmiş yüz tanıma teknolojilerinden faydalanmaktadır. Yüz tanıma teknolojileri güvenlik ve kolluk kuvveti hizmetlerinin ana destek unsurlarından biri haline gelmiştir. Çin'de kullanılan Skynet gözetleme sisteminin yüz tanıma kabiliyetinde insan gözünden daha yüksek doğruluk oranına sahip olduğu iddia edilmektedir. Sistemin teşhis etme doğruluk oranı yüzde 99,8'e kadar çıkmaktadır (Yusha).

Ülkede gözetim teknolojileri üzerine uzmanlaşmış birçok şirket hükümetin ihtiyacı olan ekipmanı sağlayabilmek için harekete geçmiştir. Çin hükümeti bu alandaki yeni girişimlere büyük yatırım desteği sağlamaktadır (Wu ve Zhu). Teknolojik gözetim araçları güvenlik güçlerinin alt yapısıyla sürekli senkronize edilmektedir. Çin'de gözetim yoluyla elde edilen verilerin analiz edilmesi için de sürekli yeni yatırımlar yapılmaktadır. Skynet tarafından toplanan büyük miktarda veriyi düzenleyip yönetebilmek amacıyla şirketler de devamlı yeni yazılımlar geliştirmektedir. Örneğin Huawei, CCTV videoları ve diğer gözetleme verilerini düzenleyip depolamak amacıyla *Güvenli Şehir* (Safe City) sistemini geliştirmiştir.

Saygın Vatandaş ve Sosyal Kredi Sistemi

Çin hükümeti bütün bu devasa izleme ve kayıt altyapısını toplumdaki suç oranlarının düşürülmesi (Lam 2018) amacıyla kurduğunu açıklamaktadır. Bu çerçevede Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi (State Council of the People's Republic of China-Guówùyuàn), *Sosyal Kredi Sistemi* (SKS) adı verilen yeni gözetim odaklı teknolojik uygulamayı tüm dünyaya duyurmuştur (State Council).

SKS *insanların sosyal yapıdaki saygınlığının* dijital gözetim araçlarıyla belirlendiği bir sistem şeklinde ifade edilebilir. Sosyal Kredi Sistemi'nin odak noktası vatandaşın sosyal ilişkilerindeki hareketleri üzerinden *güven vericilik* düzeyinin belirlenmesidir (Lam, *Orwelian Dystopia*). Sistem vatandaşların hem kamusal alanlardaki davranışlarını hem de internet ortamındaki faaliyetlerini takip etmektedir. Sistemin duyurulmasının ardından, birçok yerel yönetim SKS sistemini kendi bölgelerinde uygulayarak merkezi hükümete raporlama yapmıştır. Temmuz 2018'e gelindiğinde 40'tan fazla belediye ve il yönetimi tarafından SKS sistemi uygulamaya konulmuştur (Kostka 1567).

SKS sistemi kurallara uyan vatandaşların ödüllendirilmesine ve uymayan vatandaşların ise cezalandırılmasına dayanmaktadır. Bu amaçla sistem dâhilinde *kara liste* ve *kırmızı liste* oluşturulmuştur. Yüksek skora sahip *örnek* vatandaşlar kırmızı listeye alınırken düşük skora sahip olanlar kara listeye eklenerek çeşitli yaptırımlara maruz bırakılmaktadır. Yaptırımların mantığı *eğer güven herhangi bir yerde kırılırsa, kısıtlamalar her yerde uygulanır* prensibine dayanmaktadır (Creemers 13). Örneğin sosyal kredi sisteminde puanı düşük olan vatandaş, başarılı olsa bile iyi okullara kayıt yaptıramamaktadır. ÇKP kurallarıyla uyumsuz hareket ettiği tespit edilen kişilerin otellerde konaklaması yasaklanabilmektedir. Hatta düşük puanlı vatandaşların sahip oldukları evcil hayvanların üzerindeki haklarını kaybettiği bile görülmektedir. Tüm cezalar kişilerle birlikte çocuklarını da kapsamaktadır. Kredi skoru düşük olan bir vatandaşın çocuğunu istediği okula göndermesi mümkün değildir (Cockburn).

SKS sistemine eklenebilecek yeni proje geliştirmelerinin devam ettiği bilinmektedir. Örneğin 2016'da Dürüst Şanghay (Honest Shanghai) adlı bir uygulama cep telefonları üzerinden kullanıma sokulmuştur. Bu uygulamayı kullanan vatandaşlar 24 saat içinde toplanan devlet verilerine dayanarak üç derecelendirmeye (çok iyi/iyi/kötü) tabi tutulmaktadır (Ohlberg vd. 12).

Shandong vilayetinin Rongcheng şehrinde ise Sosyal Kredi Sistemi'ne bağlı geliştirilen bir uygulamada şehir sakinlerine başlangıç olarak 1.000 puan vermektedir. Vatandaşlar sergiledikleri dürüst davranışlarla puanlarını artırbilmektedir. Uygunsuz davranış gösteren vatandaşlar ise eldeki puanlarını kaybetmektedir. Vatandaşlara A+++ ile D puan aralığında not verilmektedir. A+++ puanı *Dürüstlüğün Rol Modeli* olarak tanımlanırken D puana sahip vatandaşlar *Sahtekâr* olarak kategorize edilmektedir (Grassi). C puan seviyesi ise kritik eşik sayılmaktadır. Puanını C seviyesine düşüren vatandaşlara kendilerini düzeltmeleri için son kez uyarı yapılır (Farrell).

Uygur Türkleri Üzerine Dijital Gözetim

Doğu Türkistan'daki dijital gözetim Çin'in tarihsel devlet baskısının ve ÇKP'nin güvenlik politikalarının devamıdır (Salutin 2). Çin hükümeti baskıcı kontrol mekanizmalarını ve geliştirdiği teknolojileri Çin'in Müslüman Batı illerinde daha sistematik bir şekilde uygulamaktadır (HRW *Çin: Müslüman Bölgesinde*). Doğu Türkistan'da dijital gözetim, toplum mühendisli-

ğinin en önemli unsuru olarak görülmekte, insanlar hükümet ideolojisinin çizgisinde hareket etmeye zorlanmaktadır.

2009 yılında Uygur vatandaşları ile Han Çinlileri arasında çıkan kargaşa (Buckley), 2014 yılında Urumçi kentindeki sivil ölümler (Martina) ve hemen ardından Yünnan eyaletinin Kunming şehrinde çıkan kavgalar (BBC *Four charged*) Çin hükümetinin başlattığı *Terörist Şiddete Darbe Vur* adlı kampanyaya bahane olmuştur.

Söz konusu kampanya ile birlikte Uygurlara yönelik şiddet, kötü muamele ve keyfi tutuklamalarda büyük oranda artış görülmüştür. Özellikle Komünist Parti Sekreteri Chen Quango'nun 2016 senesinde bölgenin yönetimini üstlenmesiyle teknolojik gözetim ve kontrol yaygınlaşarak sistematik hale gelmiştir. Baskıcı idare anlayışıyla bölge insanının özel hayatı, kamusal alanlardaki davranışları ve dini yaşamları bütünüyle kuşatılmıştır.

Kamusal Alanların Gözetlenmesi

Çin hükümeti özellikle Doğu Türkistan'daki CCTV kameralarının sayılarının artırılmasına büyük önem vermektedir. Yine sayıları artırılan güvenlik ve kontrol noktaları arasındaki irtibatı artırmak ve hızlandırmak için teknolojik alt yapı imkânları iyileştirilmektedir. Özellikle camilerin çevresindeki güvenlik kameralarına büyük önem veren hükümet, en ücra sokaklara kadar bütün kamusal alanların gözetlenmesi için teknolojik kapasitesini artırmaya çalışmaktadır. Şehirlerdeki kamusal alanların gözetimiyle yetinmeyen Çin hükümeti, Keskin Gözler (Xueliang- Sharp Eyes) sistemini devreye sokmuştur. Adı Çin Komünist Partisi'nin *insanların gözü keskindir* sloganından ilham alınarak seçilen proje (Denyer) özellikle kırsal alanların gözetlenmesi için tasarlanmıştır.

Doğu Türkistan'da insanların kamusal alanlarda nasıl hareket ettiği, nerelere gittiği adım adım takip edilmektedir. Bunun için bazı yazılım programlarının vatandaşlar tarafından kullanılması mecburi kılınmıştır. Örneğin Çin'in Küresel Konumlandırma Sistemi kabul edilen Beidou (Navigasyon Uydu Sistemi-BDS) ile çalışan bir navigasyon sisteminin Doğu Türkistan'da bütün araçlara yüklemesi zorunlu hale getirilmiştir (Phillips).

Kamusal alanlarda gözetim dışı kör nokta bırakmak istemeyen Çin hükümeti özel sektör ve üniversitelerle yeni teknolojiler için iş birliğine gitmektedir. Bu iş birliği çerçevesinde CCTV kameralarla takip edilemeyen bölgeler için

Casus Kuşlar (Spy Birds) adı verilen küçük kamera sistemleri geliştirilmiştir (Cuthbertson). Fark edilmesi oldukça güç olan *Casus Kuşlar*, Northwestern Polytechnical University tarafından Çin hükümetinin kamusal alanları bütünüyle gözetleme ihtiyacı doğrultusunda üretilmiştir.

Kamusal alanlarda yalnız dijital gözetimle yetinmeyen ÇKP, bazı Uygur bölgelerini fiziki bariyerlerle kapatarak adeta açık hava hapishanesine çevirmektedir. Mahallelerin girişlerine inşa edilen güvenlik kapıları Uygur Türklerinin kamusal alandaki hareketlerini kısıtlamaktadır. Kartlı geçiş sistemlerine sahip güvenlik kapıları yoluyla Çin hükümeti gerekli gördüğü mahalleleri *mühürlemektedir* (Leibold ve Deng 143). Bu yöntemle bir mahallede bulunan kişi sayısı, kimlikleri, vatandaşların evlerine giriş çıkış saati gibi veriler kayıt altına alınmaktadır.

Fizyolojik Farklılıkların Tespit Edilmesi

Doğu Türkistan'daki gözetim politikalarında *fark=tehdittir* (Karluk, *Çinlilik* 26) anlayışının büyük etkisi bulunmaktadır. Bu nedendir ki fizyolojik görüntüsü farklı olan (Karluk, *Çinlilik* 54) Doğu Türkistan insanı Çin tarafından öncelikle yüz tanıma sistemleriyle tespit edilerek kayıt altına alınmaya çalışılmaktadır.

Newlines Enstitüsü (NLI) tarafından 2021 yılında yayınlanan *Uygur Soykırımını* başlıklı raporda Doğu Türkistan'da kullanılan yüz tanıma sistemlerine yapılan maddi yatırımlar kayıt altına alınmıştır. Rapora göre yüz tanıma sistemine sahip video izleme alt yapısı için 2016 ile 2018 yılları arasında her şehirde ortalama 46 milyon dolarlık harcama yapılmıştır. Yüz tanıma kabiliyetine sahip video sistemlerinin özellikle binden fazla caminin çevresine yerleştirildiği yine rapordaki önemli bulgular arasındadır. Çin hükümetine ses, yüz ve hatta yürüyüş tarzını bile tanıyan gözetleme donanımı ve yazılımı sağlayan 1,400'den fazla şirket bulunmaktadır (Millward ve Peterson 1).

ABD merkezli *Video Gözetim Kurumu*'nun (IPMV) 2021 yılı raporunda Çin merkezli Dahua Şirketi'nin Uygur Türkleri için özel geliştirdiği bir yazılım açığa çıkarılmıştır. Rapora göre şirketin Akıllı Polis adlı dijital uygulamasının içerisinde *Gerçek Zamanlı Uygur Uyarı* sistemi bulunmaktadır. Sistem gözetim kameralarından gelen görüntüler ile Uygur Türklerinin *yüz niteliklerinin* eşleştirmesini yapmaktadır. Sistem bir Uygur tespit ettiğinde Akıllı Polis uygulamasına rapor göndermektedir. Sistem aynı zamanda bir

Uygur ikametgâhından ayrı bir yerde kameralara takılırsa bölge polisini uyarmaktadır. Polis arşiviyle entegre biçimde çalışan sistem *gizli terörist eğitlimleri bulunan* Uygur profiliyle karşılaşıldığında yine uyarı vermektedir.

Çin hükümeti Uygurların biyolojik özelliklerini de kayıt altına almaya çalışmaktadır. Uygur vatandaşlarının DNA ya da ses örnekleri gibi biyometrik verileri baskı ve şiddete başvurularak toplanmaktadır. İşlenen veriler Çin yönetimine tehdit oluşturduğuna inanılan belirli tip ve davranışa sahip vatandaşları ayırt etmek için kullanılmaktadır (Wang 3).

Kişisel İletişimin İzlenmesi

Gözetleme ve denetim uygulamalarının bir parçası olarak, Çin hükümeti çeşitli cep telefonu uygulamalarının kullanımını zorunlu tutmaktadır. Hatta bazı durumlarda insanların mobil telefon kullanımını bırakması bile tutuklama nedeni olabilmektedir. İktidar bölge insanının bütün kişisel iletişim trafiğini takip ederek istediği tüm verilere ulaşabilmektedir. Kişisel iletişimin denetlenmesi için çeşitli casus programlardan da yararlanılmaktadır (HRW, *World Report* 142).

İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) Doğu Türkistan'da yaşayan insanlar hakkında toplanan bilgileri birleştirerek, potansiyel tehdit oluşturabilecek kişileri mimleyen program olan Entegre Ortak Operasyon Platformu'nu (Integrated Joint Operations Platform - IJOP) inşa etmiştir. Bölgede IJOP'un kullanılmasının başlıca sebepleri şu şekilde belirtilmektedir:

- Kişisel verileri toplamak
- Sistemin sorunlu olarak mimlediği bireylere yönelik soruşturma başlatmak
- Kuşkulu olduğu düşünülen durum ya da faaliyetlerin ihbar edilmesini sağlamak

Doğu Türkistan'da yaşayan bireylerin boy ölçülerinden, siyasi görüşlerine, dini inançlarından, araba renklerine kadar sahip oldukları tüm kişisel veriler toplanarak IJOP'un merkezi sistemine yüklenmektedir. Kişilerin verileri sahip oldukları ulusal kimlik numarası ile eşleştirilmektedir. IJOP sisteminin belirlediği tehdit düzeyi doğrultusunda, Doğu Türkistan'da ikamet eden insanların seyahat özgürlükleri kısıtlanabilmektedir (HRW, *World Report*).

Uluslararası Araştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu için Allen-Ebrahimian tarafından 2019 yılında hazırlanan raporda IJOP sisteminin kitlesel tutuklamalar için kullanıldığı belirtilmektedir. 2017 yılı Haziran ayında IJOP kullanılarak yalnızca 7 günlük bir süre içerisinde tespit edilen 15.683 kişi kamplara gönderilmiş, 706 kişi ise tutuklanmıştır. Kısa sürede bu kadar çok insanın tespit edilebilmesi tamamen IJOP sisteminin kimlik belirleyebilme özelliği sayesinde gerçekleşmiştir (Allen-Ebrahimian).

Salutin (20) tarafından IJOP sistemi üzerine yapılan bir çalışmada Doğu Türkistan'da potansiyel suç olarak algılanan durum ve hareketlerden bazıları şöyle sıralanmıştır: Tutuklanmış biriyle ilişkili olmak, güvenilmez bir kişi olmak, illegal ibadet için yer sağlamak, evde ibadet etmek için camiden dini metinleri almak, Çin tarafından yasaklanmış sitelere erişim için sanal bağlantı kullanmak, sakal bırakmak, 16 yaşından küçük çocuklara dini ders vermek, kamusal mekanlarda ibadet etmek, denizaşırı ülkelerdeki kişileri telefonla aramak.

Dini Hayat Üzerine Gözetim

Çin'in asimilasyon politikalarının önemli bir kısmı Müslüman Uygurların dini yaşamlarına odaklanmaktadır. Bölge halkı dini yaşayışlarını ÇKP'nin istekleriyle uyumlu hale getirmeye zorlanmaktadır. ÇKP tarafından çizilen dini sınırlar her türlü keyfiliği içermektedir. Örneğin Çin hükümeti için Hacca gitmek Müslüman halka yaptırım uygulamak için bahane olarak kullanılabilir (Jörg 17).

Çin'in gözetim yoluyla dini özgürlük alanlarını nasıl kuşattığı Dominic J. Nardi (2-4) tarafından ABD Uluslararası Din Özgürlüğü Devlet Komisyonu için 2019 yılında hazırlanan raporda ele alınmıştır. Rapora göre Uygurların dini faaliyetlerinin gözetlenmesinde yine IJOP sisteminden faydalandığı anlaşılmaktadır. Sistem, dini hayat çerçevesinde toplam 36 kişi tipini hedef almaktadır. Hedef tipler arasında camiler için *çoşkuyla* para ya da eşya toplayan kişiler, otorite izni olmaksızın vaaz veren kişiler, kara listede bulunan din adamlarını takip edenler bulunmaktadır.

Yine dini özgürlükler çerçevesinde Greer tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Uygur Türklerinin her türden tutum ve davranışı toplama kamplarına gönderilmek için bahane olarak kullanılmaktadır. Greer'in çeşitli raporlardan elde ettiği verilerle göre, içki içmemek, başörtüsü kullanmak, sakal bı-

rakmak, Arapça yazılı tişört giymek insanların kamplara gönderilmesi için yeterli nedendir.

Özel Hayatın Kuşatılması

Newlines Enstitüsü'ne ait *Uygur Soykırımı* adlı rapordaki bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Çin hükümeti ileri teknolojiye dayanan gözetim araçlarıyla yetinmemekte, *paramiliter* güçleriyle de gözetim faaliyetini takviye etmektedir. Çin 2014 yılından itibaren paramiliter kadrosundaki binlerce insandan *çalışma takımları* oluşturmuştur. Bu takımlardan Uygurları evlerinde ziyaret ederek bilgi toplamaları istenmiştir. Çalışma gruplarının önemli bir görevi Müslüman ailelerin çocuklarını Uygur kültürüyle yetiştirip yetiştirmediğini belirlemektir (NLI 19).

Çin hükümeti Doğu Türkistan insanını evlerinde gözetleyebilmek için sosyal uyum, dostluk adı altında çeşitli kampanyalar yapmaktadır. Bunlardan en önemlisi *İnsanları Ziyaret Et, Fayda Sağla ve Kalplerini Bir Araya Getir* (Visit the People, Benefit the People, and Bring Together the Hearts of the People) adı verilen projedir (HRW *Çin: Müslüman Bölgesinde*). Projenin amacı Çin hükümeti tarafından insanları dinlemek ve sorunlarını çözmek olarak belirtilmiştir. Ancak Uygurlara ait evleri ziyaret eden 200 binden fazla ÇKP üyesinin görevi hane içerisindeki her türlü bilginin kayıt altına alınmasıdır.

2016 yılına gelindiğinde ÇKP yönetimi aynı uygulamayı bu kez yeni bir isimle genişleterek yürürlüğe koymuştur. *Aile Olmak* (Becoming Family) adı verilen projenin amacı *etnik uyumu ilerletme* olarak duyurulmuştur. Proje başladığında resmi görevlilerin Müslüman aileleri her iki ayda bir ziyaret etmeleri istenmiştir. Bir yıl sonra programı genişleten ÇKP, parti üyelerinin Müslüman aileler yanında bir haftaya kadar yatılı misafir olmasına karar vermiştir. İnsan Hakları İzleme Raporuna göre ÇKP görevlileri Müslüman evlerindeki zoraki misafirlikleri sırasında yalnız gözetimle yetinmeyip, devlet ideolojisinin propagandasını da yapmaktadır. Parti mensupları misafirlikleri sırasında ailelere *pan-İslamizm* ve *pan-Türkizm* düşüncelerinin ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmaktadır.

Rapordaki bilgileri destekleyen önemli bir bulguya Leibold'un çalışmasında rastlanılmaktadır. Leibold'a göre partiye bağlı kadrolar Uygurları yalnızca fiziki olarak uzaktan gözetlemekle yükümlü değildirler. Hükümet tarafın-

dan Uygurlarla arkadaş olmaları teşvik edilmektedir. Parti kadroları günlük komşu ziyaretleriyle istihbarata bilgi sağlamaktadırlar.

Toplama Kampları

Çin hükümeti, Uygurlar başta olmak üzere Doğu Türkistanlı Kırgız ve Kazak vatandaşları da kapsayan binlerce Müslümanı, Çin kimliğini teşvik eden propagandalara maruz bırakıldıkları *Yeniden Eğitim Kampı* olarak adlandırılan (Karluk, *Çin Tarihinde* 29) toplama kamplarında gözaltında tutmaktadır (HRW *China: Free Xinjiang*). Cezaevi benzeri yüksek gözetimli bu kamplarda yaklaşık 3-5 milyon kişi bulunduğu tahmin edilmektedir (Karluk, *Çin'in Ülküsü* 33). Çin'de kaç kampın olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü (ASPI) 2020 yılında elde ettiği uydu fotoğrafları verilerine göre bölgede 380 eğitim kampı inşa edildiğini açıklamıştır (BBC Türkçe).

İç yüzü dünya kamuoyundan saklanan kamplar hakkındaki araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Araştırmaların bazıları kamplarda bir süre bulunmuş insanların görgü tanıklıklarına dayanmaktadır. Ancak otoriter bir ortamda görgü tanıklarına ulaşarak konuşmalarını sağlamak gerek akademi dünyası gerek insan hakları kuruluşları için oldukça güç bir durumdur. Kısıtlı da olsa kamplardaki hayat üzerine yapılan çalışmalar arasında Newlines Enstitüsü tarafından 2021 yılında yayınlanan rapor bulunmaktadır. Görgü tanıklarının ifadelerine göre kamplarda tutulan insanlar için hiçbir serbest alan bırakılmamaktadır. Bütün kamp binaları ve çevre mimarisi her an gözetleme üzerine tasarlanmıştır. Gardiyanlar tarafından 24 saat denetlenen yatakhaneler ayrıca video gözetleme sistemleriyle de izlenmektedir. Rapora göre kamptaki insanların en mahrem anları bile kayıt altına alınmaktadır. Kalabalık hücrelerde tutulan insanlara ancak üç dakika süreyle *gözetim kameraları altında* banyo imkânı sağlanmaktadır (NLI 19-40).

Uluslararası Araştırmacı Gazeteciler Konsorsiyumu (ICIJ) tarafından 2019 yılında ele geçirilip yayınlanan bir hükümet belgesi kampların hangi amaçlarla tasarlandığını göstermektedir. *Özerk Bölge Parti Politikası ve Hukuki İşler Komisyonu (ARPLAC)* tarafından hazırlanan belgeye göre kampların kurulma amacının asimilasyon olduğu açıkta görülmektedir.

Belgede vurgulanan en önemli hususların başında kaçışların önlenmesi gelmektedir. Bunun için kampların *mükemmel bir biçimde izole* edilmesi ge-

rekmettedir. Belgede video gözetim araçlarının, saldırılara karşı savunma ve alarm sistemlerinin sürekli çalışır vaziyette bulunması gerektiği belirtilmektedir. Belgedeki tarife göre sözde eğitim kampları bir cezaevinden farksızdır. Kamp binalarındaki katlar, koridorlar ve yatakhaneler kilitli kapılarla birbirinden ayrılmıştır. Yöneticiler bütün kapıların mutlaka *iki kilitle* kapatılması konusunda uyarılmaktadır.

Kampta bulunan sözde öğrencilerin ders sırasında, yemek aralarında, tuvalet molalarında ve aile ziyaretleri sırasında kaçmalarına engel olmak için sıkı bir biçimde denetlenmeleri gerektiği yine belgede yer alan uyarılar arasındadır. Eğitime tabi tutulanlar sadece dışarı çıkmalarını gerektirecek kadar hasta olurlarsa kamptan ayrılabilirler. Ancak böyle bir durumda mutlaka gözetim ve kontrol sağlayan özel refakatçiler eşliğinde hastaneye götürülmeleri gerekmektedir.

Belgeye göre kamp yöneticileri günlük risk değerlendirmesi yapmalı, gizli tehlikelere karşı rutin araştırmalar yürütmeli, kamp yakınlarındaki polis istasyonlarıyla koordineli bir biçimde çalışılmalıdır.

Belgedeki eğitimle ilgili bölümler toplama kamplarının kuruluşundaki esas amacı açığa çıkarmaktadır. *İdeolojik eğitim* adlı bölümde öğrencilere ideolojik dinamiklerin idrak ettirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yöneticilerden *ideolojik çelişkileri* etkin bir biçimde çözmeleri istenmektedir. Belgede *öğrencilerin eski davranışlarının illegal, kriminal ve tehlikeli olduğunu anlamaları* gerektiğinden bahsetmektedir. Tehlikeli görülen öğrencilerin davranışlarının *görgü eğitimi* yoluyla düzeltilmesi öngörülmektedir.

Belge bütünüyle incelendiğinde Doğu Türkistan'daki toplama kamplarının amacı ile panoptikon ideallerinin birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. Çünkü panoptikon tarzı gözetimin idealleri arasında tıpkı toplama kamplarında olduğu gibi disiplin ve kontrol yoluyla *uysal insanlar ve politik kuklalar* (Foucault 169) yaratmak bulunmaktadır.

Gözetimin Psikolojik Etkileri

Hayatın her alanını kuşatan Çin tarzı panoptikon uygulamalarının Uygur Türklerinin psikolojilerine önemli etkileri bulunmaktadır. Bölge insanının yaşadığı psikolojik tahribatla ilgili bilgilere az da olsa çeşitli çalışmalarda rastlanmaktadır. Kaçarak Çin yönetiminin baskısından kurtulmuş kişiler üzerine yapılan çalışmalar baskıcı gözetimin insanların duygu durumlarında

önemli bozulmalara neden olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğın Finley (12) tarafından yürütölen bir araştırmada teknolojik gözetim, sistematik ayrımcılık ve dışlama yaşamış Uygurların fiziki olarak kendilerini güvensiz hissettiğı belirtilmektedir. Finley araştırma kapsamında görüştüğü bazı Uygurlarda anksiyete bozukluğı gözlemlendiğini raporlamıştır. Uygurlar Çin yönetimi altındayken ses dinlemesi yapıldığı endişesiyle kendi evlerinde konuşurken bile çekindiklerini söylemiştir.

Uygurların da aralarında bulunduğı bir grup baskı görmüş insan üzerinde yapılan bir başka araştırmada gözlemlenen en önemli problemler *güven ve uyum sorunu* olarak raporlanmıştır. Buna göre gözetim, yakın ilişkileri bozmakta, kişilerarası ilişkiyi azaltmakta ve korku atmosferi yaratmaktadır (Caitlin ve Tynen 48). Yapılan çalışmaların ortaya çıkardığı bulgular önceki bölümlerde tartışılan panoptikon düşüncesiyle uyum halindedir. Çünkü panoptikon ideolojisinde esas olan kişilere sürekli gözetlendiğı korkusunu vermektir. İnsanların bu korkuyla uysallaşması, kuralları kabullenerek normal karşılaması beklenmektedir.

Leibold (1) Çin tarafından Doğı Türkistan'da uygulanan kitlesel gözetimi sofistike bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Gerçekten de harcanan maddi kaynaklar, kullanılan teknolojik araçlar, geliştirilen yazılımlar ve seferber edilen ÇKP kadroları düşünüldüğünde Doğı Türkistan'da uygulanan baskıcı gözetime dünyanın başka bir yerinde rastlamak imkânsızdır.

Sonuç

Günümüzde gözetime dayalı panoptikon ideolojisi en güçlü biçimde Çin Halk Cumhuriyeti'nde uygulanmaktadır. Çin'in dijital gözetim baskısından en çok etkilenen kesim hiç kuşkusuz Uygurlardır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğı Türkistan'daki gözetim faaliyetinin öncelikli hedefini kamusal alanlar oluşturmaktadır. İktidarın dijital gözü büyük meydanlardan en ücra sokaklara kadar her alana uzanacak biçimde tasarlanmıştır. Yalnız şehirler değil, kırsal bölgeler de mobil gözetleme aygıtlarıyla sürekli denetim altına alınmaktadır. Kamusal alanların gözetlenmesi için gerekli teknolojiler konusunda bir yandan özel şirketler ve üniversitelerle iş birliği yapan hükümet, gerekli gördüğünde herkese açık kamusal alanları fiziki bariyerlerle hapishaneye dönüştürebilmektedir.

Kamusal alanın denetlenmesinde bölge insanının fizyolojik ve biyolojik özellikleri çerçevesinde ayrıştırılıp tasnif edilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Uygurların bir yandan DNA ya da ses örnekleri gibi biyometrik verileri toplanırken, diğeryandan fizyolojik özelliklerini Han Çinlilerinden ayırt edebilen yüz tanıma sistemleri uygulamaya konulmuştur.

Bir insan hakkı olarak iletişim, bölgede yine hükümetin sıkı kontrolü altındadır. Belirli cep telefonu uygulamalarının kullanımının zorunlu tutulması yoluyla veya casus yazılımlar vasıtasıyla bölge insanının kişisel iletişim trafiğı takip edilmektedir.

Çin hükümetinin dijital gözetimde odaklandığı önemli alanlardan biri de bölge insanının dini yaşamıdır. Özellikle kamusal alanları gözetleyen kameraların en çok ibadethaneler çevresinde yerleştirildiğı, çeşitli kurumların raporlarından anlaşılmaktadır. Belirlenmiş alanlar ve şartlar dışında gerçekleştirebilecek dini faaliyetler sürekli gözetim altına alınmıştır.

Ancak gözetimde ulaşılan korkutucu teknolojik güce rağmen Çin hükümeti özellikle Mao döneminden kalan eski gözetim tekniklerini de devam ettirmektedir. Bölgeye yerleştirilen Han Çinlileri, devlet görevlileri, parti üyeleri, güvenlik görevlileri dijital araçlarla yapılan gözetime destek sağlamaktadır. Sayıları yüz binleri aşan insan gücüyle bölge insanının evlerine girilerek dijital gözetim teknolojilerinin ulaşamadığı kör noktalar tahkim edilmektedir.

Gözetimin en korkunç hali ise hiç şüphesiz ÇKP'nin uyguladığı klasik panoptikon yöntemidir. Fiziki olarak kamplara ve gözaltı merkezlerine kapatılan Uygurlara eğitim adı altında asimilasyon uygulanmaktadır. Gözetim sisteminin Uygur Türkleri üzerinde yarattığı duygusal tahribat da üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Yapılan araştırmalarla ortaya konulan duygusal tahribat panoptikon ideolojisinin amacını gerçekleştirmekte olduğunu göstermektedir. Çünkü panoptikonda amaç ruhun ele geçirilmesidir. Çin hükümeti gözetim yoluyla Uygurların ruhlarını bedenlerine hapsetmeye çalışmaktadır.

Çin, Doğu Türkistan'da *teknolojik gözetime dayalı baskı devleti* inşa ederek tehdit unsuru olarak gördüğü Uygurları kontrol ve asimile etmeye çalışmaktadır. Ancak bu baskı ve gözetim sistemi, yalnız günümüze has değildir ve yalnız dijital teknolojiler üzerinden açıklanamaz.

Doğu Türkistan üzerindeki baskı ve gözetim Çin'in tarihsel olarak ötekilere bakışından ve politik egemenlik kurduğu ötekileri yönetme biçiminden ayrı düşünülmemelidir. Çinli olmanın yüceltildiği ve ötekilerin barbar olarak aşağılandığı bir anlayış binlerce yıllık Çin tarihinin belirleyici prensipleri olmuştur. Kültürel farklılığa tahammülsüzlük ve farklı olanın sürekli tehdit olarak algılanması Çin'in ötekilerle ilişkisine kaynaklık etmiştir. Çin *yabancı kana* sahip millet ve toplulukları tarih boyunca kendine bağımlı hale getirmeye ve sürekli denetim altında tutmaya çalışmıştır. Tarihsel uygulamalara bakıldığında Çin'in ötekilerle ilişkisindeki nihai hedefinin Çinlileştirme olduğu söylenebilir. Moğol veya Yahudi topluluklarının Çinlileştirilmesi örneğinde olduğu gibi Çin kültürel varlığını ötekilerin asimilasyonu üzerinden devam ettirmeye çalışmaktadır.

Diğer yandan Doğu Türkistan üzerindeki baskıcı gözetimin önemli bir felsefi temeli Konfüçyüsçü anlayışta bulunabilir. Farklı milletlerin Çin kültürüyle homojenleştirilerek tek tip Çin ulusal kimliğinin oluşturulması Konfüçyüsçü düşünceyle uyumludur. ÇKP ideolojik hedefleri için sosyal düzen, istikrar, bağlılık, hiyerarşiye kabullenme ve devlete adanmışlık gibi Konfüçyüsçü prensipleri kolaylıkla benimsemiştir. Ülkede haber medyası ve internet, Konfüçyüsçü prensiplerle uyumlu politikalar için kullanılmaktadır.

Çin devasa teknoloji endüstrisini Uygur Türklerinin dijital yolla baskı altına alınması için seferber etmiştir. Elindeki mühendislik zekâsını, dijital gözetimin kapasitesini artırmak için kullanmaktadır. Gözetim yoluyla kurulan baskının sürdürülebilmesi için harcanan paralar astronomik rakamlara ulaşmaktadır. Uygurlar hayatın bütün alanlarını saran gözetimle fizyolojik özelliklerine göre ayrıştırılmakta ve kayıt altına alınmaktadır.

Dijital gözetim Çin'in Doğu Türkistan politikalarındaki en önemli aracı olarak kullanılmaktadır. Doğu Türkistan dijital gözetim yoluyla bir açık hava hapisanesine çevrilmiş, Uygurlara kendi kimliklerini yaşayabilecekleri serbest bir alan bırakılmamıştır.

Çin'de hükümet Uygurlara yönelik dijital gözetim yoluyla sonsuz veri toplama faaliyetlerini her geçen gün artırmaktadır. Geliştirilen yeni donanım ve yazılımlarla gözetim pratiklerinin boyutu ve niteliği sürekli dönüşmektedir. Bu sebeple uluslararası kuruluşlara ait güncellenen tüm raporlar ve araştırmalar devamlı olarak takip edilmelidir. Ayrıca uygulanan baskıcı dijital

gözetimi birebir yaşamış ve görüşme olanağına sahip Uygurlar ile derinlemesine mülakat benzeri saha çalışmalarının artması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Allen-Ebrahimian, Bethany. “Exposed: China’s Operating Manuals for Mass Internment and Arrest by Algorithm.” *International Consortium of Investigative Journalist*, 24 Kasım 2019. <https://www.icij.org/investigations/china-cables/exposed-chinas-operating-manuals-for-mass-internment-and-arrest-by-algorithm>.
- ARPLAC - Autonomous Region Party Political and Legal Affairs Commission . “Opinions on further strengthening and standardizing vocational skills education and training centers work.” 2017, <https://www.documentcloud.org/documents/6558510-China-Cables-Telegram-English.html#text/p4>.
- Bauman, Zygmunt, ve David Lyon. *Akışkan Gözetim*. Çev. Elçin Yılmaz. Ayrıntı Yayınları, 2016.
- BBC. “Four charged over Kunming mass knife attack.” *British Broadcasting Corporation*, 30 Haziran 2014, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-28085994>.
- BBC. “China Web Users Arrested Over Posts on Sina Weibo.” *British Broadcasting Corporation*, 22 Ağustos 2013, <https://www.bbc.com/news/technology-23795294>.
- BBC Türkçe. “Çin’in Sincan Özerk Bölgesi’nde Uygurların tutulduğu 380 gözaltı kampı tespit edildi.” *British Broadcasting Corporation Türkiye*, 24 Eylül 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54269516>.
- Bentham, Jeremy vd. *Panoptikon: Gözün İktidarı*. Çev. Barış Çoban, ve Zeynep Özarslan. Su Yayınları, 2016.
- Bischoff, Paul. “Surveillance camera statistics: which cities have the most CCTV cameras?” *Comparitech*, 22 Temmuz 2020, <https://www.comparitech.com/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities/>.
- Bloomberg. “China Kills 9,300 Mobile Apps, Rips Into Tencent’s News Service.” *Bloomberg*, 23 Ocak 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-23/china-rips-into-tencent-s-news-service-kills-9-300-mobile-apps>.
- Buckley, Chris. “China Calls Xinjiang Riot A Plot Against Rule.” *Reuters*, 5 Temmuz 2009, <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang/china-calls-xinjiang-riot-a-plot-against-rule-idUSTRE56500R20090706>.
- Caitlin, M. Ryan, and Sarah Tynen. “Fieldwork Under Surveillance: Rethinking Relations of Trust, Vulnerability, and State Power.” *Geographical Review*, no. 110, vol. 1-2, 2020, pp. 38-51.

- Chen, Zhimin. "Nationalism, Internationalism and Chinese Foreign Policy." *Journal of Contemporary China*, no. 14, vol. 42, 2005, pp. 35-53.
- Cockburn, Harry. "China Blacklists Millions Of People From Booking Flights As 'Social Credit' System Introduced." *Independent*, 22 Kasım 2018, <https://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-social-credit-system-flight-booking-blacklisted-beijing-points-a8646316.html>.
- Creemers, Rogier. "China's Social Credit System: An Evolving Practice Of Control." *SSRN*, 9 Mayıs 2018, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3175792.
- Cuthbertson, Anthony. "China Launches 'Spy Bird' Drone To Boost Government Surveillance." *Independent*, 25 Haziran 2018, <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/china-spy-bird-drone-government-surveillance-a8415766.html>.
- Denyer, Simon. "Beijing Bets On Facial Recognition In A Big Drive For Total Surveillance." *Washington Post*, 7 Ocak 2018, <https://www.washingtonpost.com/news/world/wp/2018/01/07/feature/in-china-facial-recognition-is-sharp-end-of-a-drive-for-total-surveillance>.
- Dikötter, Frank. *The Discourse of Race in Modern China*. Oxford University Press, 2015.
- Erdoğan, İrfan. *Pozitivist Metodoloji*. Erk Yayınları, 2003.
- Farrell, Kirby. "Judging Your Worth." *Psychology Today*, 12 Haziran 2017, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/swim-in-denial/201706/judging-your-worth>.
- Finley, Joanne Smith. "The Wang Lixiong prophecy: 'Palestinization' in Xinjiang and the consequences of Chinese state securitization of religion." *Central Asian Survey*, no. 38, 2018, pp. 81-101.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İmge Kitabevi Yayınları, 1992.
- Gladney, Dru. *Dislocating China: Muslims, Minorities, and Other Subaltern Subjects*. The University of Chicago Press, 2004.
- Grassi, Valentino. *Individualism in Modern China: The Social Credit Issue*. Master Thesis. Rome LUISS Guido Carli University, 2018.
- Greer, Tanner. "48 Ways to Get Sent to a Chinese Concentration Camp." *Foreign Policy*, 13 Eylül 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/09/13/48-ways-to-get-sent-to-a-chinese-concentration-camp>.
- HRW - Human Rights Watch. "China: Free Xinjiang 'Political Education' Detainees Muslim Minorities Held for Months in Unlawful Facilities." *Human Rights Watch*, 10 Eylül 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/09/10/china-free-xinjiang-political-education-detainees>.

- HRW - Human Rights Watch. “Çin: Müslüman Bölgesinde Ağır Baskı: Sincan’da Kitlesel Keyfi Gözaltılar, Dini Baskı ve Gözetim.” *Human Rights Watch*, 9 Eylül 2018, <https://www.hrw.org/tr/news/2018/09/09/322198>.
- HRW - Human Rights Watch. “World Report 2019: Events Of 2018.” *Human Rights Watch*, 30 Haziran 2019, <https://www.hrw.org/world-report/2019>.
- IPMV. “Dahua Provides “Uyghur Warnings” To China Police.” *IPMV*, 9 Şubat 2021, <https://ipvm.com/reports/dahua-uyghur-warning>.
- Jiang, Min (2014). “The co-evolution of the Internet, (un)civil society and authoritarianism in China.” *The Internet, Social Media, and a Changing China*, ed. Acques deLisle, University of Pennsylvania Press, 28-48.
- Jörg, Friedrichs. “Sino-Muslim Relations: The Han, the Hui, and the Uyghurs.” *Journal of Muslim Minority Affairs*, no. 37, 2017, pp. 55-79.
- Karluk, Abdülreşit Celil. *Çinlilik ve Çin’de Ötekiler*. Atlas Kitap Yayınları, 2019a.
- Karluk, Abdülreşit Celil. “Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler.” *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, no. 2, vol. 3, 2019b, ss. 2-36.
- Karluk, Abdülreşit Celil. “Çin’in Ülküsü, Soykırım Mağduru Doğu Türkistanlılar ve Hayal Kırıklığı.” *Türk Yurdu Dergisi*, no. 400, 2020, ss. 30-35.
- Kostka, Genia. “China’s Social Credit Systems And Public Opinion: Explaining High Levels Of Approval.” *New Media & Society*, no. 21, vol. 7, 2019, pp. 1566-1593.
- Lam, Oiwan. “Orwellian Dystopia or Trustworthy Nation? The Facts on China’s Social Credit System.” *Hong Kong Free Press*, 10 Ocak 2016, <https://hongkongfp.com/2016/01/10/orwellian-dystopia-or-trustworthy-nation-the-facts-on-chinas-social-credit-system>.
- Lam, Oiwan. “With ‘Sharp Eyes’, Smart Phones and TV Sets Are Watching Chinese Citizens.” *Hong Kong Free Press*, 8 Nisan 2018, <https://hongkongfp.com/2018/04/08/sharp-eyes-smartphones-tv-sets-watching-chinese-citizens>.
- Leibold, James. “Surveillance in China’s Xinjiang Region: Ethnic Sorting, Coercion, and Inducement.” *Journal of Contemporary China*, no. 29, 2019, pp. 1-15.
- Leibold, James, and Danielle Xiaodan Deng. “Segregated diversity: Uyghur residential patterns in Xinjiang, China.” *Inside Xinjiang*, ed. Anna Hayes, James Leibold, Routledge, 2016, pp. 122-147.
- Li, Jun. “Confucianism.” *Encyclopedia of Modern China*, ed. D. Pong, Charles Scribner’s Sons, 2009, pp. 347-351.
- Lyon, David. *The Electronic Eye: The Rise of Surveillance Society*. University of Minnesota Press, 1994.

- MacKinnon, Rebecca. "Liberation Technology: China's Networked Authoritarianism." *Journal of Democracy*, no. 22, vol. 2, 2011, pp. 32-46.
- Martina, Michael. "Chinese state media says five suicide bombers carried out Xinjiang attack." *Reuters*, 24 Mayıs 2014, <https://www.reuters.com/article/us-china-blast/chinese-state-media-says-five-suicide-bombers-carried-out-xinjiang-attack-idUSBREA4L01K20140523>.
- Merriam, Sharan. *Nitel Araştırma*. Çev. Selahattin Turan. Nobel Akademik Yayın, 2015.
- Millward, James, and Dahlia Peterson. "China's System Of Oppression In Xinjiang: How It Developed And How To Curb It." *The Brookings Institution*, 21 Eylül 2020, <https://www.brookings.edu/research/chinas-system-of-oppression-in-xinjiang-how-it-developed-and-how-to-curb-it>.
- Mukherjee, Kunal. "The Uyghur Question in Contemporary China." *Strategic Analysis*, no. 34, vol. 3, 2010, pp.420-435.
- Nardi, Dominic. "Religious Freedom in China's High-Tech Surveillance State." *United States Commission on International Religious Freedom*, 13 Temmuz 2020, <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2019%20China%20Surveillance%20State%20Update.pdf>.
- NLI - Newlines Institute. "The Uyghur Genocide: An Examination of China's Breaches of the 1948 Genocide Convention." *Newlines Institute*, 8 Mart 2021, <https://newlinesinstitute.org/uyghurs/the-uyghur-genocide-an-examination-of-chinas-breaches-of-the-1948-genocide-convention>.
- Ohlberg, Mareike et al. "Central Planning, Local Experiments: The Complex Implementation Of China's Social Credit System." *Mercator Institute for China Studies*, 12 Aralık 2017, <https://merics.org/en/report/central-planning-local-experiments>.
- Philippou, Olived. "The US has a security camera penetration rate rivalling China's." *Smart City Hub*, 21 Ocak 2020, <https://technology.informa.com/619515/the-us-has-a-security-camera-penetration-rate-rivalling-chinas>.
- Phillips, Tom. "China Orders GPS Tracking Of Every Car In Troubled Region." *The Guardian*, 21 Şubat 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/feb/21/china-orders-gps-tracking-of-every-car-in-troubled-region>.
- Roberts, Margaret. *Censored: Distraction and Diversion Inside China's Great Firewall*. Princeton University Press, 2018.
- Salutin, Gideon. "Arendt's Algorithm: Ai's Disenfranchising Effect On Refugees As Examined Through China's Uighur Population." *The McGill Journal of Refugee and Migration Studies*, no.1, 2020, pp.1-22.
- State Council of the People's Republic of China. "Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014-2020)." *State Council of the Peo-*

- pl's Republic of China*, 14 Haziran 2014, <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020>.
- UAÖ - Uluslararası Af Örgütü. "Dünya İnsan Haklarının Durumu." *Amnesty International*, 22 Şubat 2018, <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/6700/2018/tr>.
- Wang, Maya. "Eradicating Ideological Viruses. China's Campaign of Repression Against Xinjiang's Muslims". *Human Right Watch*, 9 Eylül 2018, <https://www.hrw.org/report/2018/09/09/eradicating-ideological-viruses/chinas-campaign-repression-against-xinjiangs>.
- Winfield, Betty et al. "Confucianism, Collectivism and Constitutions: Press Systems in China and Japan." *Communication Law and Policy*, no. 5, vol. 3, 2000, pp. 323-347.
- Wu, Kane, and Julie Zhu. "China's AI Start-Up Megvii Raising \$500 Million At \$3.5 Billion Valuation: Sources." *Reuters*, 9 Aralık 2018, <https://www.reuters.com/article/us-megvii-fundraising/chinas-aistart-up-megvii-raising-500-million-at-35-billion-valuation-sources-idUSKBN1O90AV>.
- Yusha, Zhao. "Sky Net tech fast enough to scan Chinese population in one second: report." *Global Times*, 25 Mart 2018, <https://www.globaltimes.cn/content/1095176.shtml>.
- Yutang, Lin. *My Country and My People*. Reynal & Hitchcock, 1936.

Digital Surveillance of Uyghur Turks*

Haldun Narmanlıoğlu**

Tuğçe İyigüngör***

Abstract

Digital surveillance technologies are among the most important oppressive government elements established by the People's Republic of China in East Turkistan. The aim of the study is to reveal the digital surveillance that China has established on the Uyghur Turks through its technologies. The philosophical and ideological roots behind surveillance are also among the questions of the study. In this context, the historical perspective of China to others and the policies of ruling non-Chinese nations, and Chinese style of autonomous management are discussed. Later, the digital surveillance system established with a Confucian approach based on principles such as social order, obedience to the state and hierarchy was examined. For this purpose, academic studies and reports of non-governmental organizations on China's surveillance-oriented technological infrastructure were scanned. The statements made by the Chinese government to the world public opinion and the news and comments reflected in the media were examined. According to the findings of the study, digital surveillance is one of the most important tools of China's Uyghur policy. East Turkistan has been turned into an open-air prison through digital surveillance, leaving no free space for Uyghur Turks to practice their own identities.

Keywords

People's Republic of China, Uyghur Turks, Social Credit System, digital surveillance. panopticon, liquid surveillance.

* This study is based on the master's thesis titled "Cyber Surveillance in Closed Management Styles: The Case of China" carried out at Marmara University Institute of Social Sciences in 2020.

Date of Arrival: 17 August 2020 – Date of Acceptance: 11 November 2021

You can refer to this article as follows:

Narmanlıoğlu, Haldun, ve Tuğçe İyigüngör. "Uygur Türkleri Üzerinde Dijital Gözetim." *bilig*, no. 102, 2022, ss. 119-146.

** Assoc. Dr., Marmara University, Faculty of Communication, Department of Journalism – Istanbul/Turkey
ORCID: 0000-0001-5137-8407
hnarmanli@hotmail.com

*** Research Assistant, Bolu Abant İzzet Baysal University School of Applied Sciences - Department of New Media and Communication – Bolu/Turkey
ORCID: 0000-0001-7431-3403
tugce.iyigungor@ibu.edu.tr

Цифровое наблюдение за уйгурскими тюрками*

Халдун Нарманлыоглу**

Тугче Ийигюнгор***

Аннотация

Технологии цифрового наблюдения являются одними из наиболее важных элементов репрессивного правительства, установленного Китайской Народной Республикой в Восточном Туркестане. Цель данного исследования — выявить цифровую слежку, которую Китай установил за уйгурскими тюрками с помощью своих технологий. Философские и идеологические корни слежки также входят в число вопросов исследования. В этом контексте обсуждаются историческая перспектива Китая по отношению к другим, политика управления не китайскими народами и китайский стиль автономного управления. Затем исследована цифровая система наблюдения, созданная с конфуцианским подходом, основанным на таких принципах, как общественный порядок, подчинение государству и иерархия. С этой целью были изучены академические исследования и отчеты неправительственных организаций о китайской технологической инфраструктуре, ориентированной на наблюдение. Были изучены заявления правительства Китая перед мировой общественностью, а также новости и комментарии, отраженные в СМИ. Согласно результатам

* Статья написана на основе дипломной работы “Кибер-наблюдение в закрытых административных системах: на примере Китая”, которая была защищена в 2020 году в Институте общественных наук Университета Мармара.

Поступило в редакцию: 17 августа 2020 г. – Принято в номер: 11 ноября 2021 г.

Ссылка на статью:

Narmanlıoğlu, Haldun, ve Tuğçe İyigüngör. “Uygur Türkleri Üzerinde Dijital Gözetim.” *bilig*, no. 102, 2022, ss. 119-146.

** Доц., д-р, Университет Мармара, Факультет коммуникаций, кафедра журналистики – Стамбул/Турция

ORCID: 0000-0001-5137-8407

hnarmanli@hotmail.com

*** Исследователь, Школа прикладных наук Университета Иззета Байсала в Болу, Абант – Факультет новых медиа и коммуникаций – Болу/Турция

ORCID: 0000-0001-7431-3403

tugce.iyigungor@ibu.edu.tr

исследования, цифровая слежка является одним из важнейших инструментов уйгурской политики Китая. Восточный Туркестан был превращен в тюрьму под открытым небом посредством цифрового наблюдения, не оставившего свободного места для уйгуров, чтобы жить своей собственной идентичностью.

Ключевые слова

Китайская Народная Республика, уйгурские тюрки, система социального кредита, цифровое наблюдение, Паноптикон.